

## Kirkegaardsforholdene i Danmark.

Anden Aarsberetning for Foreningen for Ligbrænding.  
Ved Dr. med. F. Levison. Kjøbenhavn 1885.

Dr. Levison har i det foreliggende Arbejde givet en Udsigt over samtlige Kirkegaarde i Danmark, 1700—1800 i Tallet, for en stor Del paa Grundlag af nyt Materiale. Navnlig have Jordbundsforholdene, Beliggenheden, Kirkegaardenes Forhold til Grundvandet, og deres stærkere eller svagere Benyttelse været Gjenstand for Undersøgelserne. Hvad der saaledes er fremdraget, frembyder i det Hele taget stor Interesse, og man læser Afhandlingen med saa meget desto større Tryghed, som man ikke kan beskylde Forfatteren for at lade sig forlede til forhastede Angreb paa Kirkegaardssystemet til Fordel for Ligbrændingen, til Trods for hans Sympathi for denne Sag. Fuldstændig tilfredsstillende kan naturligvis et saa omfattende Materiale ikke være, navnlig gjælder dette med Hensyn til Spørgsmaalet om Grundvandets Bevægelse og Forhold til Brøndene, som det altid vil kræve en indtrængende Undersøgelse paa selve Stedet at faa konstateret, og som næppe en Gang i store Træk kan oplyses ved saadanne almindelige Kriterier, som findes angivne i Skemaerne, saaledes om Kirkegaarden har Fald mod beboede Steder. Da dette Spørgsmaal er af særdeles stor Interesse ved Bedømmelsen af Kirkegaardsforholdene, vilde det være nyttigt at udvide Undersøgelsen ved for en Del Kirkegaarde, f. Ex. i en begrænset Del af Danmark, at skaffe nøjagtige Oplysninger om Grundvandets Forhold til Brøndene. Det gaar her som overalt

## Kirkegaardsforholdene i Danmark.

Anden Aarsberetning for Foreningen for Ligbrænding.  
Ved Dr. med. F. Levison. Kjøbenhavn 1885.

Dr. Levison har i det foreliggende Arbejde givet en Udsigt over samtlige Kirkegaarde i Danmark, 1700—1800 i Tallet, for en stor Del paa Grundlag af nyt Materiale. Navnlig have Jordbundsforholdene, Beliggenheden, Kirkegaardenes Forhold til Grundvandet, og deres stærkere eller svagere Benyttelse været Gjenstand for Undersøgelserne. Hvad der saaledes er fremdraget, frembyder i det Hele taget stor Interesse, og man læser Afhandlingen med saa meget desto større Tryghed, som man ikke kan beskylde Forfatteren for at lade sig forlede til forhastede Angreb paa Kirkegaardssystemet til Fordel for Ligbrændingen, til Trods for hans Sympathi for denne Sag. Fuldstændig tilfredsstillende kan naturligvis et saa omfattende Materiale ikke være, navnlig gjælder dette med Hensyn til Spørgsmaalet om Grundvandets Bevægelse og Forhold til Brøndene, som det altid vil kræve en indtrængende Undersøgelse paa selve Stedet at faa konstateret, og som næppe en Gang i store Træk kan oplyses ved saadanne almindelige Kriterier, som findes angivne i Skemaerne, saaledes om Kirkegaarden har Fald mod beboede Steder. Da dette Spørgsmaal er af særdeles stor Interesse ved Bedømmelsen af Kirkegaardsforholdene, vilde det være nyttigt at udvide Undersøgelsen ved for en Del Kirkegaarde, f. Ex. i en begrænset Del af Danmark, at skaffe nøjagtige Oplysninger om Grundvandets Forhold til Brøndene. Det gaar her som overalt

i Statistiken, at man hellere maa have et lille vel gennemarbejdet Stof end et stort unøjagtigt Materiale; de store Tals Lov gjør sig langt snarere gjældende i det første end i det sidste Tilfælde. Iøvrigt kan det bemærkes, at det statistiske Materiale ved en mere fagmæssig Behandling vistnok vilde have givet et langt dybere Indblik i Kirkegaardsforholdene.

Paa enkelte Punkter findes der mindre korrekte statistiske Slutninger. Saaledes nævnes et lille Hus i Kjøge, med gjennemsnitlig Befolkning af 15 Mennesker, hvor der i 40 Aar er indtruffet 25 Dødsfald; dette er ingenlunde nogen paafaldende stor Dødelighed (4 pCt. aarlig), idet særlige Omstændigheder, f. Ex. Aldersforhold, let kunne bevirke en langt højere Dødelighedskvotient, og Antallet af Dødsfald overhovedet er saa ringe, at man ikke er berettiget til at drage nogen Slutning deraf, naar der ikke foreligger nærmere Oplysninger. Det er ogsaa mindre korrekt, naar Forfatteren ved at omtale nogle Tilfælde af gastrisk-typhoid Feber i Ladegaardsaakvarteret, bemærker, at kun 8 af disse Tilfælde forekom i Huse, om hvilke det var oplyst, at de vare forsynede med Vand fra Vandledning, men 80 i Huse, der benyttede Brøndvand, thi man maa dog vide, hvor mange Huse i hele Kvarteret og hvor stor en Befolkning, der fik Vand fra Vandværk eller fra Brønde, for at kunne dømme om, hvorvidt Vandledningerne have ydet nogen Beskyttelse: af de to nævnte absolute Tal lader sig Intet bevise.

Det kan ogsaa indvendes mod Afhandlingen, at Tabellerne ere noget mangelfuldt, dilettantmæssig affattede, hvorved de tabe meget i Overskuelighed. Saaledes benytter Forfatteren med Hensyn til Kirkegaardenes Alder følgende Tredeling: «over 200 Aar», «over 100 Aar» og «under 100 Aar». Den midterste Gruppe skulde synes at omfatte den første, men dette er ikke Tilfældet; Meningen er: «mellem 100 og 200 Aar». Noget lignende gjælder Inddelingen af Afstandene fra beboede Huse.

Gjennemgaar man Tabellerne, vil man se, at adskillige af Danmarks Kirkegaarde have meget slette hygiejniske

Forhold. Der er saaledes over 300 Kirkegaarde, hvor Ligene ikke opløses fuldstændigt i Løbet af 20 Aar, og 700 Kirkegaarde med Vand i Gravene. Det gjælder endogsaa om en Del af Kirkegaardene, at de selv efter Dræning vedblive at være fugtige, saaledes i Saxkjøbing, og hvor det er Tilfældet, vilde vistnok stærkere Midler være ønskelige, og navnlig da en Flytning af Kirkegaarden til et bedre Terrain, men i det Hele taget synes det dog, som om en meget stor Del af Ulemperne vil kunne fjernes ved Dræning, Tilsyn med Drikkevandet og andre Forholdsregler, som kunne udføres uden altfor store Bekostninger. Der nævnes ogsaa i Afhandlingen en Del Tilfælde, hvor Indførelse af Vandværk eller Lukning af inficerede Brønde har standset Epidemier og indskrænket Sygeligheden, medens man i andre Tilfælde har opnaaet gode Resultater ved en Dræning af Kirkegaarden, saaledes f. Ex. i Fredericia ved de Faldnes Grave.

En Mængde Ulemper ville ogsaa kunne fjernes ved hensigtsmæssige Foranstaltninger under Begravelsen. Der begaaes vistnok Landet over daglig mange Fejl i saa Henseende, og det kunde maaske være paa sin Plads at minde om det Forslag, som Prof. Hornemann i sin Tid gjorde, nemlig at lægge Liget i Trækul og at indrette Kisten saaledes, at Luften kan trænge ind, thi derved ville de forraadnede Stoffer desinficeres, idet de iites af Luften i Trækullets mange Porer, og altsaa i Grunden undergaa en langsom Forbrænding.

Dr. Levison holder sin egen Opfattelse saa meget tilbage, at naar man ikke vidste, at Beretningen var udsendt af Foreningen for Ligbrænding, kunde man godt tro, at det var saadanne smaa og let gennemførlige Reformers han tog Ordet for. Man forstaar knap engang, at en Forening af andre Grunde end æsthetiske og religiøse kan ønske mere end slige smaa Forbedringer. At nogle faa Lig blive brændte, kan i hygiejnisk Henseende ikke være nogen Vinding overfor de 40,000 Lig, der aarlig komme i Jorden Landet over, og de c. 3 Millioner, som ere blevne begravede i de sidste 100 Aar. Paa Landet vil Ligbrændingssystemet kun kunne

indføres med store Pengeofre, og det samme vil gjælde de fleste Kjøbstæder; kun i Byer som Odense og Aarhus, hvor der i Gjennemsnit daglig vil indtræffe 2 eller 3 Dødsfald, kan man tænke sig Systemet indført. I Kjøbenhavn og Omegn derimod med 20—30 Dødsfald gjennemsnitlig daglig vilde en Ligbrændingsanstalt kunne trives, men Spørgsmaalet er da, om der ikke er vægtige økonomiske Grunde, der tale imod et saadant System. Hvis Priserne fra Ligbrændingsanstalterne i Gotha skulle gjælde, vil en Ligbrænding i Gjennemsnit komme til at koste 60—70 Kr. foruden de sædvanlige Udgifter til Kiste osv. For Kjøbenhavn og Omegn blev dette en halv Million aarlig. Ganske vist maa Udgifterne kunne reduceres meget, naar der brændes flere Lig daglig, men da Brændingen og Ceremonierne dog altid vil medtage nogen Tid, er der en Grænse for det Antal Ligbrændinger, der kan overkommes i en enkelt Ovn, og man maa selvfølgelig være forberedt paa, at der kan indtræffe Epidemier, som ville lægge overordenlig stærkt Beslag paa Anstalterne, saa at man altsaa maa være rigelig forsynet med Ovne. Man kan derfor vanskelig tænke sig, at Systemet nogensinde skal blive tilraadeligt af økonomiske Grunde. Det maa vel erindres, at naar man har et godt valgt Kirkegaardsareal paa nogle faa hundrede Tønder Land, kan man faa Plads til alle de Lig, der begravnes i Danmark, og hvis alle de Mennesker, der nogensinde ere døde her i Landet fra Urtiden indtil nu, hver fik sin Grav, vilde hele denne kolossale Kirkegaard kun indtage et Par Kvadratmil. Selv med en meget begrænset Sum Penge maa derfor Kirkegaardspladser kunne anskaffes, og alle hygiejniske Forbedringer gjøres, og det vilde næppe i økonomisk Henseende være til Skade for Kjøbenhavn, om man langt udenfor Byen anbragte nogle rummelige Kirkegaarde, især hvis Befolkningen deraf vilde tage Anledning til at indføre stille Begravelser. Da det nu tilmed ikke endnu er godtgjort, at de væsenligste hygiejniske Mangler ved det nuværende System ikke kunne hæves, og man i hvert Fald ikke kan sige, at de endnu ere meget følelige, idet Dødeligheden jo stadig har været aftagende, saa kan

man vistnok ikke paastaa, at der er andre Grunde end æsthetiske eller religiøse, der kunne tale for at indføre Ligbrændingssystemet. Dette synes ikke at staa Massen af Ligbrændingens Tilhængere klart, i det mindste er i Diskussionerne stadig Hygiejnen trukket frem i Forgrunden. Om de æsthetiske og religiøse Grunde er det selvfølgelig ikke her Stedet til at aabne en Diskussion, men det vilde vistnok være godt, om Spørgsmaalet iøvrigt kunde blive underkastet en Prøvelse fra forskjellige Sider, for at Publikum kunde faa Lejlighed til at danne sig en begrundet Anskuelse derom.

*Harald Westergaard.*